

- дошкільного віку зі зниженим зором // автореф. канд. дис. – К., 2011. – 21.
4. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: Підручник. - Частина 1. Загальні основи корекційної психопедагогіки (олігофренопедагогіки). – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – 238 с.
 5. Сорокин В.М. Специальная психология. Под научной редакцией Л.М. Щипицыной. – Спб.: “Речь”. 2003. – 216 с.

Typhlopsychology applies psychological research methods based on general and specific research principles, as well as those adapted to visual capacities of the experimental group. Adaptation of general psychological methods stipulates consideration of visual capacities of a single individual and the group. Those are requirements towards presentation of visual aids for visually impaired children, transformation of visual methods into auditory, development of original methods for blind children to replace visually-based research techniques. When children fulfill the tasks and during assessment of the experimental results it is necessary to consider specific features of activity of visually impaired children.

Keywords: blind and visually impaired children, research methods, observation, experiment.

Отримано 9.11. 2012

УДК 376-056.48:616.896:373.3.043.2-056.2/.3:37.091.214-027.521

*Т.В.Скрипник,
Д.В. Скрипник*

ІНДИВІДУАЛЬНА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДЛЯ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

В статті подано модель інклюзивного процесу, за якою центральне місце займає індивідуальна навчальна програма (ІНП). Йдеться про ефективні підходи щодо організації кваліфікованого психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання для дітей з аутизмом, структуру ІНП, функційні обов'язки учасників мультидисциплінарної команди по розробці ІНП та її впровадженню.

Ключові слова: розлади аутичного спектра, мультидисциплінарна команда, індивідуальна навчальна програма, психолого-педагогічний супровід.

В статье представлена модель инклюзивного процесса, в которой центральное место занимает индивидуальная учебная программа (ИУП). Речь идет о эффективных подходах в связи с организацией

квалифицированного психолого-педагогического сопровождения инклюзивного обучения для детей с аутизмом, структуре ИУП, функциональных обязанностях участников мультидисциплинарной команды по разработке ИУП и ее внедрению.

Ключевые слова: расстройства аутистического спектра, мультидисциплинарная команда, индивидуальная учебная программа, психолого-педагогическое сопровождение.

Діти з розладами аутичного спектра є тією категорією, для якої на сьогодні у нашій країні ефективно навчання практично неможливе. Ми убачаємо такі чинники подібного стану речей:

1) брак системи раннього втручання (системної ранньої допомоги, соціально-педагогічного патронату). Відомо, що рання допомога для дітей з аутизмом є вирішальною щодо їхнього подальшого розвитку. Так, наприклад, аналіз ситуації дітей до 3-х років, яких разом з усією родиною долучають до корекційного процесу в ізраїльському центрі Mifne, показує, що 74,8% з них в подальшому інтегруються в загальну систему дитячих садків і шкіл [2];

2) відсутність стандартів надання психолого-педагогічних послуг як однієї з найважливіших умов розвитку дітей з аутизмом, а також те, що і досі в нашій країні не готують фахівців з питань аутизму як психолого-педагогічного, так і медичного профілів, через що страждають діагностика, корекційні та навчальні процеси для дітей цієї категорії; а самі вихователі, вчителі, психологи та дефектологи безпорадні в ситуації так званої стихійної інклюзії, коли такі діти потрапляють в освітній заклад;

3) через брак розуміння тих підходів, які майже 40 років з успіхом застосовують фахівці інших країн для дітей з аутизмом, вітчизняні фахівці займаються з дітьми цієї категорії так само, як, наприклад, з дітьми, які мають затримку психічного (психомовленнєвого) розвитку, або розумово відсталими, а саме: типовою є ситуація, коли психолог, або корекційний педагог в індивідуальному режимі, переважно сидячи за столом, вчать таких дітей сенсорним еталонам та навчальним навичкам. Наслідком цих занять є те, що більшість „підготовлених” таким чином до школи дітей, особливо ті з них, кого називають „високофункційні аутисти”, в інтелектуальному сенсі можуть бути розвиненішими за своїх однокласників, але через несформованість базових передумов адаптації до навколишнього середовища, вони і півхвилини не можуть сидіти в класі, і будь-які зміни у довкіллі є стресогенними для них, що викликає у них істеричні прояви, подібні до реакцій раннього онтогенезу – вереск, кусання себе за руку, падання на підлогу, прагнення втекти. Такі прояви унеможливають їхнє перебування в освітньому середовищі, тому, за типовим сценарієм, їх переводять на індивідуальне навчання, яке, насправді, зашкоджує їхньому розвитку, адже головна відмінність дітей з аутизмом від дітей будь-якої іншої категорії полягає у тому, що у них несформовані соціальні якості. Тому ми доходимо висновку, що навчання в форматі індивідуальних занять тільки підтримує „аутичність” цих дітей, а саме: з одного боку – їхню виключеність зі світу інших дітей (навіть

мікрогрупового середовища), а з іншого – стабілізує їхнє прагнення до сталості, консерватизм, стереотипії;

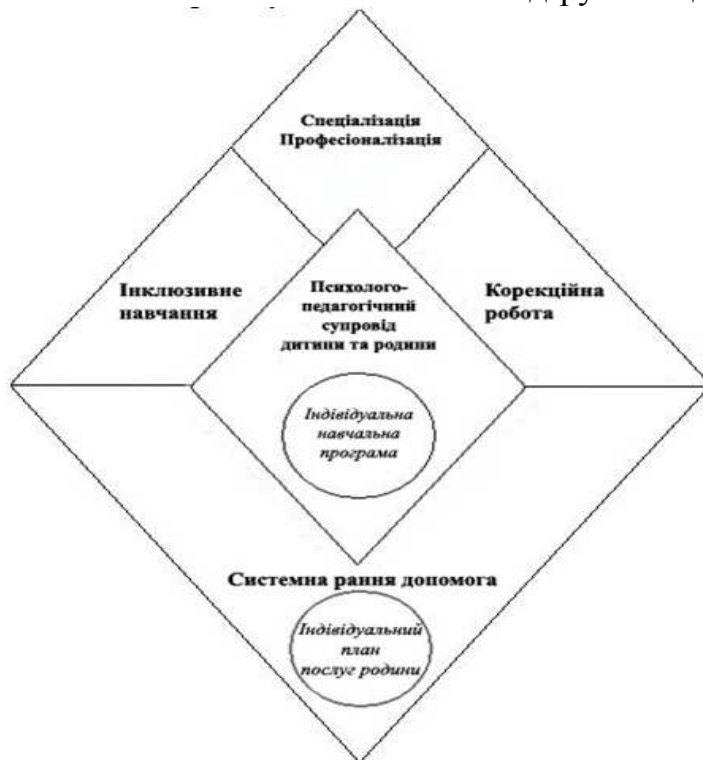
4) відсутність потрібних штатних одиниць, налагодженої системи спеціальної освіти (вчителів спеціальної освіти, які узгоджено і одночасно працюють в класі з вчителями загальноосвітнього напрямку, асистентів вчителя і т.п.).

Складність впровадження інклюзивного навчання для дітей з розладами аутичного спектра полягає у тому, що мають бути створені особливі умови як щодо організації навчального середовища для них, так і психолого-педагогічного супроводу їхнього освітнього процесу. При цьому, в нашій країні на сьогодні спостерігається брак розуміння того, яким саме має бути процес інклюзії для дітей з аутизмом. Тому цю статтю присвячено визначенню оптимального підґрунтя для створення навчального

середовища для дітей з аутизмом, з орієнтиром на досвід тих країн, в яких ці діти долучені до освітнього простору у повному обсязі.

Діти з аутизмом унікальні, до них має бути застосований особливий підхід з орієнтиром на світові стандарти та розроблені ефективні методи корекції та навчання.

Перед тим, як подавати подробиці щодо складників інклюзивного навчання для дітей з аутизмом, хотілося б представити цілісну ситуацію цього процесу, як ми її убачаємо (модель

1).Модель 1. Системний вплив на розвиток і навчання дітей з особливими освітніми потребами

За представленою моделлю можна зрозуміти значущість такої визнаної і впровадженої у більшості цивілізованих країн світу передумов продуктивного розвитку та навчання дітей з особливими освітніми потребами в цілому, і дітей з аутизмом, зокрема, як системна рання допомога. Цей процес, організований як система продуманих і послідовних заходів (частіше за все – у форматі раннього втручання, від народження дитини до 3 років), полягає у виконанні розробленою групою фахівців індивідуального плану послуг родини, а також – ранньої індивідуальної навчальної програми для дитини.

І якщо системна рання допомога вирішує пропедевтичні завдання щодо введення дітей з аутизмом в освітній простір, далі мають відбуватися в

паралель два глобальні процеси – 1) їхнє виховання та навчання в освітніх закладах та 2) корекційно-розвивальна робота з ними. Фахівців, які долучаються до цих процесів, об'єднують в мультидисциплінарну команду з приводу розроблення і втілення індивідуальної навчальної програми (ІНП) на дитину. Зважаючи на те, що мета інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі – і з розладами аутичного спектра, – це набуття такими дітьми самостійності, адаптивності, професійної визначеності, зазначений нами інклюзивний процес завершується спеціалізацією та професіоналізацією дітей з аутизмом. При цьому, грамотно побудований психолого-педагогічний супровід, з опорою на ІНП, розповсюджується і на цей етап розвитку та навчання таких дітей.

Таким чином, індивідуальна навчальна програма стає „ядерним утворенням” психолого-педагогічного супроводу, результатом узгодженої та осмисленої роботи фахівців, умовою наступності розвитку та навчання дитини з особливими освітніми потребами (у тому числі – дитини з аутизмом).

Для будь-якої аутичної дитини, навіть, якщо вона має високі показники розвитку, ускладненими є: сприймання цілісної інформації, розуміння мови, комунікація та довільна цілеспрямована діяльність. Тому планування відповідних, чітких, керованих та досяжних очікувань є непростим завданням. Але, окрім спільних для всіх дітей з аутизмом рис, є неповторні, властиві певній дитині, через що кожна ІНП розраховується тільки на одну дитину і має бути по-справжньому індивідуальною. Тут в нагоді стає узгоджена співпраця мультидисциплінарної команди та батьків дитини з аутизмом.

І хоча в індивідуальних навчальних програмах, розроблених фахівцями різних країн, наявні певні відмінності, їх структура, як правило, охоплює такі складники:

- інформацію про дитину (актуальні можливості дитини, її сильні сторони, результати психолого-педагогічної діагностики);
- інформацію про освітні програми, призначені для задоволення специфічних потреб дитини, модифікації (зміни) до програми або опорні моменти для персоналу школи щодо особливостей орієнтування у довкіллі дитини, способах подання інформації для неї;
- організаційні моменти: створення оптимальних умов і режиму, які мають враховуватися під час занять дитини і під час її дозвілля;
- щорічні цілі (визначають такі цілі, які дитина цілком може досягнути за рік, і які розбивають на короткострокові завдання та орієнтири). Цілі можуть бути спрямовані на розвиток академічних, фізичних, соціальних та поведінкових навичок і функцій. Ще одна вимога до постановки цілей – вони повинні бути вимірювальні, такими, щоб за певними продуманими критеріями можна було б пересвідчитися, чи відбулося позитивне перетворення у певному напрямі;
- особливості спеціальної освіти. Важливо знати, що, за досвідом успішної інклюзії інших країн, наприклад, США, штат Вірджинія, спеціально-освітнє навчання може бути організоване за певним предметом, який важко засвоювати якійсь дитині, хоча інші предмети не викликають

труднощів [3];

- супутні освітньому процесу послуги, серед яких можуть бути: а) послуги різних фахівців корекційного напрямку: фізіотерапія, так звана occupational therapy (у нас нема повного аналогу назви цього напрямку, яку помилково перекладають як „трудотерапія”. Найбільш відповідною є назва „ерготерапія”. Зміст цієї корекційної роботи полягає у становленні передумов розвитку потрібних функцій); мовленнєва терапія; б) соціальні послуги; в) психологічні послуги; г) медичні послуги тощо. При цьому зазначають такі подробиці, як графік, місце, частоту, тривалість, період надання певних послуг, а також – умови, за яких ті чи інші послуги буде припинено (передусім – з урахуванням досягнутих результатів);

- показники поступального розвитку дитини.

Важливо, щоб кожна позиція ІНП була максимально чіткою, якомога кориснішою для дитини і зручною для користування всіма учасниками мультидисциплінарної команди. Кожен член команди несе важливу інформацію, яка може стати у нагоді іншим учасникам команди.

Традиційно команда ІНП має такий склад:

- Кейс-менеджер (частіше за все – представник керівного складу школи (дошкільного закладу), який є членом групи ІНП і несе відповідальність за координацію навчання і пов'язаних з ними послуг для учнів з особливими освітніми потребами. Основними обов'язками кейс-менеджера на разі є: забезпечення дотримання процедурних вимог, налагодження комунікації між учасниками команди, координація їх, слідкування за тим, щоб навчальні й спеціальні освітні програми були вчасно розроблені (модифіковані) та впровадженні в навчальний процес, організація зустрічей команди за графіком [1];

- Вихователі дошкільних або вчителі шкільних освітніх закладів, які найбільше взаємодіють з дитиною, і є зацікавленими, щоб така дитина засвоювала знання та розвивалася найоптимальнішим чином. Вчителі мають відповідати за реалізацію певної частини ІНП, тому вони беруть участь в обговоренні того, як дитина вчиться, з якими складнощами вони стикаються і розмірковують, як можна подолати ці складнощі. Якщо у дитини є більше, ніж один вчитель, на зустріч команди по ІНП можна запросити і їх для обговорення навчальної ситуації дитини. Вихователі, або вчителі повідомляють батькам про ті навички, які розвивають у дитини в школі, щоб батьки правильно підхоплювали і здійснювали відпрацювання їх в домашніх умовах;

- Батьки¹, які є надзвичайно важливими учасниками команди по ІНП. Роль батьків полягає в наступному: перевірка точності особистої інформації дитини; надання інформації щодо, з одного боку, історії розвитку, особливостей функціонування дитини в родині та соціумі, її потреб, стану здоров'я тощо, а з іншого – щодо здібностей дитини, її інтересів, сильних сторін, можливої діяльності, а також ідеї для

¹ Великою мірою успіх інклюзивного навчання в таких країнах, як США, Канада та інших забезпечено системою так званого колаборативного навчання, за якого одночасно з вчителем загальноосвітнього напрямку в класі працює вчитель спеціальної освіти, що дає змогу створити найменш обмежувальне середовище для отримання учнями зі спеціальними освітніми потребами відповідної освіти.

підвищення рівня організації освіти для своїх дітей; чинників її заохочення та мотивації;

- Психолог, який у нашій системі освіти має виконувати непомірний і різноаспектний спектр робіт, хоча в інших країнах (з ретельно продуманою і забезпеченою системою послуг для дітей з особливостями психофізичного розвитку) ці функції виконує ціла низка фахівців, а саме: психолог, шкільний консультант, вчитель спеціальної освіти, occupational therapist та інші;
- Запрошені фахівці корекційного напрямку, які мають досвід взаємодії з дитиною;
- Традиційно у команду по розробці ІНП для дитини з розладами аутичного спектра долучають фахівця з проблем аутизму. Цей фахівець необхідний для того, щоб допомогти всім членам команди, які будуть здійснювати супровід інклюзивного навчання дитини з аутизмом, взаємодіяти з нею найоптимальнішим чином, з опорою на її можливості, а також – ті напрацювання, які, за досвідом інших країн, зарекомендували себе як ефективні щодо навчання та розвитку дітей цієї категорії. Передусім тут йдеться про навчання дітей з аутизмом з опорою на програму ТЕАССН;
- За потреби у мультидисциплінарну команду запрошують фахівця медичного напрямку (частіше за все – невролога, або сімейного лікаря).

Окремо хотілося б зупинитися на спеціально розробленій для дітей з аутизмом програмі структурованого навчання ТЕАССН, яку, на наш погляд, можна назвати „азбукою Брайля” для аутистів. Цю програму різнопланово використовують в інших країнах в спеціальних та загальноосвітніх школах при навчанні дітей з розладами аутичного спектра.

Багатьом дітям з аутизмом необхідно знати, що відбувається в даний момент, і що буде відбуватися далі. Вони важко справляються зі змінами, а несподівані події та скасування будь-яких заходів є стресогенними для них. Вони відчувають труднощі в самоорганізації і можуть переживати надмірне занепокоєння, зіткнувшись з невідомим. Дитина, що бачить перед собою розпорядок дня в школі у вигляді картинок або слів, відчуває себе набагато спокійніше, тому що починає розуміти і передбачати те, що відбуватиметься. Це знижує тривожність дітей з аутизмом, підвищує їх увагу та мотивацію, а також перешкоджає розвитку залежності від дорослого, позитивно впливаючи на становлення довільної самостійності дитини.

Фахівець з аутизму в команді по створенню та впровадженню ІНП може розробити необхідні для певної дитини способи подачі інформації та той організаційно-методичний матеріал, який уможливить прийнятну поведінку дитини з аутизмом в освітньому середовищі.

Збір інформації від усіх членів команди відбувається до засідання, що зосереджується у підготовчих матеріалах, які збирає кейс-менеджер;

На самому ж засіданні по розробці ІНП має відбуватися наступне:

- розробка цілей і завдань програми, обговорення їх;
- визначення стратегії навчання, яка відповідала б потребам дитини;

- обговорення шляхів модифікації загальноосвітньої програми (за потреби), щоб допомогти дитині вчитися, а також – тих умов, які бажано зробити для неї в класі, щоб її там перебування мало якомога менші обмеження. Щодо дитини з аутизмом тут йдеться про місце, яке є найкомфортнішим для неї в класі, використання певних прийомів задля підтримання посидючості та уваги, наприклад, можливість на 5 хвилин вийти з класу, або тримати біля себе ті предмети, які дають змогу заспокоїтися у стресових ситуаціях. Окремим питанням є наявність так званого тьютера (асистента дитини), який у більшості країн має супроводжувати аутичну дитину в освітньому закладі, що закріплено на законодавчому рівні;
- визначення додаткових посібників і послуг, які, можливо, будуть потрібними для дитини, щоб вона змогла адаптуватися і отримувати освіту в класі;
- розроблення графіку її навчального та корекційного процесів;
- участь дитини у позашкільних та позакласних заходах;
- бажані перетворення у домашньому середовищі задля створення оптимальних умов навчання та розвитку дитини тощо.

Кожний учасник команди по розробці ІНП, який бере участь у наданні послуг дитині з аутизмом, має чітко усвідомити свої обов'язки щодо реалізації ІНП. При цьому, кейс-менеджер має відслідковувати, чи дійсно дитина отримує ті послуги, які були визначені. Фахівці регулярно працюють над звітами щодо своєї роботи з дитиною. За необхідністю, кожний з учасників по ІНП може ініціювати зібрання членів команди задля перегляду окремих позицій по програмі.

Таким чином, робота навколо індивідуальної навчальної програми створює можливість для вчителів, батьків, шкільних адміністраторів, корекційних педагогів щодо ефективної співпраці задля покращення результатів навчання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема – дітей з аутизмом.

Саме тому індивідуальну навчальну програму можна назвати наріжним каменем спеціальної освіти, що має критичне значення щодо успішного перебігу інклюзивного навчання. Розробка та впровадження ефективної ІНП включає в себе багато людей, різні кроки, і спільні прийняття рішень. Це можливе тільки за умови дійсно командної роботи, яка передбачає узгодженість дій та підтримку фахівцями та батьками один одного у непростому завданні налагодження продуктивного навчання та розвитку дитини з аутизмом в такому потрібному для неї інклюзивному середовищі.

Список використаних джерел

1. Courtade G., Browder D. -M. Aligning IEPs to Common Core Standards, 2011. – 213 p.
2. Early intervention in the treatment of autism for the young child and the family. – Tel Aviv, Publishing House Ltd, 2007. – 117 p.
3. Regulations governing special education programs. Commonwealth of

Virginia Department of Education, 2011. – 100 p.

The article describes a model of inclusive process, which takes the central part of individual educational program (IEP). The article deals with the effective approaches to organize qualified psycho-pedagogical support of inclusive education for children with autism, the structure of IEP, responsibilities of multidisciplinary team's members who develop IEF and implement it into practice.

Keywords: autism spectrum disorders, multidisciplinary team, individual educational program, psycho-educational support.

Отримано 10.11.2012

УДК 376.352:061.239(477):37(09)

С.В. Федоренко

СУСПІЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ СЛІПИХ У СЕРЕДНІ ВІКИ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ

У статті розглянуто історію становлення педагогічної думки в Київській Русі, роль у цьому християнства та вплив цього процесу на формування відношення суспільства до сліпих.

Ключові слова: освіта, сліпі, Київська Русь, християнство, опіка.

В статье рассмотрены история становления педагогической мысли в Киевской Руси, роль в этом христианства и влияние этого процесса на формирование отношения общества к слепым.

Ключевые слова: образование, слепые, Киевская Русь, христианство, опека.

В основі сучасних досягнень у галузі навчання й виховання незрячих лежить конструктивне осмислення педагогічного досвіду, накопиченого в ході зародження та становлення унікальних освітніх феноменів та кращих традицій народної педагогіки, оскільки саме народна педагогіка була основою для становлення української педагогічної науки. Тому вітчизняна історія тифлопедагогіки при вивченні питань освіти сліпих враховує не лише сучасний рівень розвитку спеціальної школи, але й спадщину, традиції, які вона отримала, починаючи від злету культури Київської Русі.

Усі сучасні досягнення в галузі навчання й виховання незрячих не з'явилися на пустому місці, а багатьма нитями пов'язані з далеким минулим.

У середньовічній Європі держава Київська Русь відігравала не останню